

ROZDZIAŁ X. ORGANY WYMIARU SPRAWIEDLIWOŚCI

1. Zagadnienia wstępne

1.1. Wyjaśnienia terminologiczne

Konstytucja w art. 10 ust. 2 stanowi, iż władzę sądowniczą sprawują sądy i trybunały. Natomiast w art. 175 ust. 1 stwierdza: „Wymiar sprawiedliwości w Rzeczypospolitej Polskiej sprawują Sąd Najwyższy, sądy powszechne, sądy administracyjne oraz sądy wojskowe”. Tak więc z podmiotowego punktu widzenia, **sądy są organami władzy sądowniczej i organami wymiaru sprawiedliwości (w odróżnieniu od obu trybunałów, które są organami władzy sądowniczej, nie będąc organami wymiaru sprawiedliwości).**

Nie ma konstytucyjnej definicji wymiaru sprawiedliwości. W doktrynie akcentuje się aspekt przedmiotowy tego pojęcia, rozumiejąc przez czynność wymierzania sprawiedliwości, **rozstrzyganie, przy użyciu przymusu, konfliktów prawnych przez podmiot państwowy w konflikt niezaangażowany.**

Unikając, skomplikowanych teoretycznych rozważań, dla potrzeb niniejszego podręcznika, przyjmiemy kryterium podmiotowe i kierując się literalnym brzmieniem Konstytucji omówimy kolejno sądy wymienione przez nią jako organy sprawujące wymiar sprawiedliwości.

1.2. Zasady organizacji sądownictwa

Konstytucja wskazuje kilka kardynalnych zasad, według których zorganizowane być musi sądownictwo. Chodzi, przede wszystkim o **zasadę jego niezależności (art. 173), zasadę instancyjności (art. 176 ust. 1)**

oraz zasadę udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości (art. 182).

Kierowanie się tymi zasadami przy konstruowaniu systemu organów wymiaru sprawiedliwości, służy zapewnieniu przestrzegania konstytucyjnie gwarantowanych praw człowieka (tzw. praw proceduralnych), a w szczególności, prawa do sądu, prawa do obrony, zasady domniemania niewinności i zasady *nullum crimen, nulla poena sine lege* (zob. rozdz. II pkt 3 podręcznika).

1.2.1. Zasada niezależności sądownictwa

Niezależność sądownictwa wyraża się w realizacji następujących ogólnych reguł:

- po pierwsze, struktura sądownictwa jest wyraźnie wyodrębniona spośród innych organów państwowych, ustrój i właściwość sądów określają ustawy (art. 176 ust. 2), a Minister Sprawiedliwości prowadzi jedynie nadzór nad administracją wymiaru sprawiedliwości,
- po drugie, organy innych władz nie mogą ingerować w orzecznictwo sądów, zmiana lub uchylenie orzeczenia może nastąpić tylko w drodze apelacji lub kasacji w ramach systemu organów wymiaru sprawiedliwości.

W Polsce, podobnie jak w innych współczesnych państwach demokratycznych, dopuszczalne są jednak pewne wyjątki od zasady nieingerowania przez pozostałe władze w wykonywanie wymiaru sprawiedliwości przez sądy. Chodzi o ustępstwa na rzecz parlamentu i głowy państwa.

Parlament może uchwalić amnestię lub abolicję. **Amnestia** polega na darowaniu lub złagodzeniu kar orzeczonych za pewne przestępstwa, a **abolicja** na nakazie niewszczywania lub umorzenia postępowania w stosunku do pewnych kategorii przestępstw lub przestępców. Prezydent zaś, stosując **prawo łaski** może darować lub złagodzić karę wymierzoną konkretnej osobie.

1.2.2. Zasada jednolitości sądów

Polska zgodnie z art. 3 Konstytucji jest państwem jednolitym, co oznacza, iż obowiązuje w niej tylko jeden system prawny, a wszystkie

sądy i trybunały wydają (oparte na tej samej podstawie aksjologicznej) wyroki w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej. W całym państwie jest taka sama struktura organizacyjna sądownictwa oparta na postanowieniach Konstytucji i ustaw. Jednolita jest również procedura według, której działają sądy.

1.2.3. Zasada instancyjności

Postępowanie sądowe jest **co najmniej dwuinstancyjne** stanowi art. 176 ust. 1 Konstytucji. Reguła ta, to konsekwencja sformułowanego w art. 78 ustawy zasadniczej prawa do zaskarżania orzeczeń i decyzji wydanych w pierwszej instancji (zob. rozdz. II podręcznika). Dzięki niej możliwym jest, na żądanie każdej ze stron, przeprowadzenie postępowania przed drugą instancją i ewentualne skorygowanie przez inny skład sędziowski błędów i pomyłek powstałych podczas rozpatrywania sprawy przez sąd pierwszej instancji.

Środkiem odwoławczym od orzeczeń sądów pierwszej instancji jest apelacja. Apelacje od wyroków sądów rejonowych rozpatruje sąd okręgowy, a gdy on orzekał w pierwszej instancji sąd apelacyjny. Od orzeczeń wydanych w drugiej instancji przysługuje stronom kasacja. Rozpatrując kasację sąd albo utrzymuje orzeczenie albo je uchyla przekazując sprawę do ponownego rozstrzygnięcia (sam nie orzeka co do istoty tj. co do winy i kary, lub co do roszczeń w prawie cywilnym). Ogranicza się jedynie do wyknięcia zauważonych uchybień i obrazy prawa. Kasacje rozpatruje Sąd Najwyższy. Po reformie sądownictwa administracyjnego wszystkie sądy funkcjonują zgodnie z zasadą przynajmniej dwuinstancyjnego postępowania.

1.2.4. Zasada udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości

Konstytucja w art. 182 wyraża zasadę udziału obywateli w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości, nie przesądza jednak formy tego udziału. We współczesnych państwach jest to zorganizowane w dwojaki sposób. W państwach anglosaskich, (ale również np. w Grecji) istnieje instytucja sędziów przysięgłych, w innych państwach w tym w Polsce, **instytucja ławników**. Rozstrzyga o tym art. 4 § 1 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U.

Nr 98, poz. 1070 z późn. zm.) stanowiąc: „W sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości obywatele biorą udział przez uczestnictwo ławników w rozpoznawaniu spraw przed sądami w pierwszej instancji, chyba że ustawy stanowią inaczej”. Ławnicy wchodzi w skład zespołu orzekającego powołanego do rozpatrzenia konkretnej sprawy i przy rozstrzyganiu mają równe prawa z sędziami.

Ławnicy do sądów rejonowych i okręgowych są wybierani na cztery lata przez rady gmin, których obszar jest objęty właściwością tych sądów. Liczbę ławników wybieranych przez poszczególne rady określa kolegium właściwego sądu okręgowego. Kandydat na ławnika musi posiadać obywatelstwo polskie, korzystać z pełni praw cywilnych i obywatelskich, być nieskazitelnego charakteru, mieć ukończone 30 lat, a nie przekroczyć 70 lat, być zdolnym ze względu na stan zdrowia do pełnienia obowiązków ławnika i posiadać co najmniej wykształcenie średnie (wyłączenia związane z wykonywanym zawodem lub zajmowanym stanowiskiem określa art. 159 ustawy prawo o ustroju sądów powszechnych – dalej usp). Kandydatów na ławników mogą zgłaszać prezesi sądów, stowarzyszenia, organizacje związkowe, organizacje pracodawców oraz inne organizacje zarejestrowane na podstawie przepisów prawa, z wyłączeniem partii politycznych, a także co najmniej pięćdziesięciu obywateli mających czynne prawo wyborcze zamieszkujących stale na danym terenie.

Mandat ławnika wygasa w razie prawomocnego skazania za przestępstwo lub wykroczenie w tym także przestępstwo lub wykroczenie skarbowe, a w przypadku zaistnienia okoliczności przewidzianych w ustawie (art. 166 § 2) może on także zostać odwołany (na wniosek prezesa sądu, przez radę gminy, która go wybrała).

Ławnicy w zakresie orzekania są niezawisli i podobnie jak sędziowie podlegają tylko Konstytucji i ustawom. Pracodawca zatrudniający ławnika jest zobowiązany zwolnić go od pracy na czas pełnienia czynności w sądzie (w zasadzie ławnik może być wyznaczony do udziału w rozprawach do dwunastu dni w ciągu roku – art. 170 usp). Za czas zwolnienia z pracy, ławnik zachowuje prawo do świadczeń wynikających ze stosunku pracy z wyjątkiem prawa do wynagrodzenia. Za czas wykonywania czynności w sądzie ławnik otrzymuje rekompensatę pieniężną (art. 172 usp).

1.3. Niezawisłość sędziów i jej gwarancje

Niezawisłość sędziowska to, według definicji Wiesława Skrzydły, niedopuszczalność jakichkolwiek nacisków na sędziego z zewnątrz, a także wydawanie orzeczeń na podstawie prawa, zgromadzonych dowodów i zgodnie z sumieniem (zob. W. Skrzydło, *Ustrój polityczny RP w świetle Konstytucji z 1997 r.*, Warszawa 2009, s. 207).

Konstytucja zawiera rozbudowany katalog formalnych gwarancji mających zapewnić niezawisłość sędziowską, dotyczących przede wszystkim pozycji sędziego. Należą do nich:

- a) sposób powoływania sędziów (art. 179),
- b) sposób opróżniania stanowiska (art. 180 ust. 1 i ust. 2),
- c) niedopuszczalność przeniesienia (art. 180 ust. 2 i ust. 5),
- d) immunitet sędziowski (art. 181),
- e) status materialny (art. 178 ust. 2),
- f) niepołączalność i apolityczność stanowiska sędziego (art. 178 ust. 3).

Ad a) Sędziowie są powoływani przez Prezydenta Rzeczypospolitej na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa na czas nieoznaczony.

Zgodnie z art. 61 usp na stanowisko sędziego sądu rejonowego może być powołany ten, kto:

- 1) posiada obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich,
- 2) jest nieskazitelnego charakteru,
- 3) ukończył wyższe studia prawnicze w Polsce i uzyskał tytuł magistra lub zagraniczne uznane w Polsce,
- 4) jest zdolny, ze względu na stan zdrowia do pełnienia obowiązków sędziego,
- 5) ukończył 29 lat,
- 6) złożył egzamin sędziowski lub prokuratorski,
- 7) ukończył aplikację sędziowską w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury lub pracował w charakterze asesora prokuratorskiego – co najmniej przez trzy lata przed wystąpieniem o powołanie na stanowisko sędziego.

Wymagania określone w pkt 6 i 7 nie dotyczą tego, kto przed powołaniem:

- zajmował stanowisko sędziego sądu wojkowego lub sądu administracyjnego,
- zajmował stanowisko prokuratora,
- pracował w wyższej szkole, w Polskiej Akademii Nauk, w instytucie naukowo badawczym lub innej placówce naukowej, mając tytuł naukowy profesora lub stopień naukowy doktora habilitowanego nauk prawnych,
- wykonywał zawód adwokata, radcy prawnego, lub notariusza – co najmniej przez trzy lata,
- zajmował stanowisko prezesa, wiceprezesa, starszego radcy lub radcy w Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa – co najmniej przez trzy lata.

Każde ze stanowisk, którego zajmowanie umożliwia powołanie na stanowisko sędziego musi być piastowane w okresie 3 lat przed powołaniem.

Na stanowisko sędziego sądu okręgowego może być powołany sędzia sądu rejonowego oraz sędzia wojkowego sądu garnizonowego, który posiada co najmniej czteroletni staż pracy na tych stanowiskach lub na stanowisku prokuratora (art. 63 § 1 usp).

Natomiast na stanowisko sędziego sądu apelacyjnego może być powołany sędzia sądu powszechnego i sądu wojkowego, który posiada co najmniej sześćioletni okres pracy na stanowisku sędziego lub prokuratora, w tym co najmniej trzyletni okres pracy na stanowisku sędziego sądu okręgowego, sędziego wojkowego sądu okręgowego lub prokuratora prokuratury okręgowej (art. 64 § 1 usp).

Na stanowisko sędziego sądu apelacyjnego może być powołany również prokurator, który posiada co najmniej sześćioletni okres pracy na stanowisku prokuratora lub sędziego, w tym co najmniej trzyletni okres pracy na stanowisku prokuratora prokuratury okręgowej, prokuratora wojkowej prokuratury okręgowej, sędziego sądu okręgowego, sędziego wojkowego sądu okręgowego lub prokuratora prokuratury apelacyjnej, Prokuratury Krajowej, Prokuratury Generalnej, Naczelnej Prokuratury Wojskowej lub prokuratora Instytutu Pamięci

Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (art. 64 § 1a usp).

Sędzią sądu okręgowego może także zostać spełniający pozostałe wymagania adwokat, radca prawny lub notariusz wykonujący swój zawód przez co najmniej sześć lat oraz osoba zajmująca stanowisko prezesa, wiceprezesa, starszego radcy lub radcy w Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa też przez co najmniej sześć lat. Sędzią sądu apelacyjnego mogą zostać te same osoby przy stażu co najmniej osiem lat oraz osoba pracująca na stanowisku dydaktycznym, naukowo dydaktycznym lub naukowym w polskiej szkole wyższej, w Polskiej Akademii Nauk, w instytucie naukowo badawczym lub innej placówce naukowej mając tytuł naukowy profesora lub doktora habilitowanego nauk prawnych.

Minister Sprawiedliwości przydziela nowe stanowiska poszczególnym sądom, a o każdym wolnym stanowisku sędziowskim obwieszcza w Dzienniku Urzędowym „Monitor Polski” (art. 56 usp.) Każdy, kto spełnia warunki do objęcia stanowiska sędziego może zgłosić swoją kandydaturę, gdy chodzi o stanowisko sędziego sądu rejonowego lub okręgowego, prezesowi sądu okręgowego, a gdy zgłoszenie dotyczy stanowiska sędziego sądu apelacyjnego prezesowi tego sądu. Zgromadzenie ogólne sądu ocenia kandydaturę w drodze głosowania. Ocena ta jest przedstawiana Krajowej Radzie Sądownictwa (art. 58 usp).

Ad b) **Zasadą jest nieusuwalność sędziów.** Konstytucja i ustawa o ustroju sądów powszechnych (art. 68–74) enumeratywne wyliczają sytuacje, w których stanowisko sędziego może zostać opróżnione. Chodzi o:

- zrzeczenie się urzędu przez sędziego,
- złożenie sędziego z urzędu prawomocnym orzeczeniem sądu dyscyplinarnego,
- utratę obywatelstwa,
- przeniesienie w stan spoczynku jeżeli z powodu choroby lub utraty sił sędzia uznany zostanie za trwale niezdolnego do pełnienia obowiązków,

- przeniesienie w stan spoczynku po osiągnięciu wieku emerytalnego,
- przeniesienie w stan spoczynku, jeżeli przez okres roku sędzia nie pełnił służby ze względu na chorobę lub płatny urlop dla poratowania zdrowia,
- przeniesienie w stan spoczynku, w razie zmiany ustroju sądów lub zmiany granic okręgów sądowych, jeżeli sędzia nie został przeniesiony do innego sądu.

Ad c) **Przeniesienie sędziego do innej siedziby lub na inne stanowisko wbrew jego woli może nastąpić tylko na mocy orzeczenia sądu i tylko w przypadkach określonych w ustawie.** Zgoda sędziego na przeniesienie nie jest wymagana w przypadkach (art. 75 § 2 usp):

- zniesienia stanowiska wywołanego zmianą w organizacji sądownictwa lub zniesienia danego sądu lub wydziału zamiejscowego albo przeniesienia siedziby sądu,
- niedopuszczalności zajmowania stanowiska sędziego w danym sądzie wskutek zawarcia między sędziami związku małżeńskiego albo powstania powinowactwa, bowiem osoby pozostające ze sobą w stosunku pokrewieństwa w linii prostej lub powinowactwa w linii prostej albo w stosunku przysposobienia, małżonkowie oraz rodzeństwo nie mogą być sędziami w tym samym wydziale sądu,
- gdy wymaga tego wzgląd na powagę stanowiska, na podstawie orzeczenia sądu dyscyplinarnego,
- przeniesienia w wyniku kary dyscyplinarnej.

Ad d) **Sędzia nie może być zatrzymany ani pociągnięty do odpowiedzialności karnej sądowej lub administracyjnej bez zezwolenia właściwego sądu dyscyplinarnego.** Nie dotyczy to zatrzymania w razie ujęcia sędziego na gorącym uczynku przestępstwa, jeżeli zatrzymanie jest niezbędne do zapewnienia prawidłowego toku postępowania. O zatrzymaniu sędziego niezwłocznie należy zawiadomić prezesa sądu apelacyjnego właściwego ze względu na miejsce zatrzymania, który może nakazać natychmiastowe zwolnienie zatrzymanego sędziego. O fakcie zatrzymania sędziego prezes sądu apelacyjnego

niezwłocznie zawiadamia Krajową Radę Sądownictwa, Ministra Sprawiedliwości i Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego (art. 80 usp). Za wykroczenia sędzia odpowiada wyłącznie dyscyplinarnie (art. 81 usp.). Sądami dyscyplinarnymi w sprawach dyscyplinarnych sędziów są w pierwszej instancji sądy apelacyjne, a w drugiej Sąd Najwyższy (art. 110 usp). Mogą one wymierzać sędziom kary upomnienia, nagany, usunięcia z zajmowanej funkcji, przeniesienia na inne miejsce służbowe i złożenia sędziego z urzędu (art. 109 usp).

Ad e) Konstytucja nakazuje zapewnić sędziom warunki pracy i wynagrodzenia odpowiadające godności urzędu oraz zakresowi ich obowiązków.

Podstawę ustalenia wynagrodzenia zasadniczego sędziego w danym roku stanowi przeciętne wynagrodzenie w drugim kwartale roku poprzedniego, ogłaszane w Dzienniku Urzędowym Rzeczypospolitej Polskiej „Monitor Polski” przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego. Wynagrodzenie zasadnicze sędziego określa się w stawkach, których wysokość ustala się z zastosowaniem mnożników podstawy ustalenia wynagrodzenia zasadniczego. Stawki wynagrodzenia zasadniczego na poszczególnych stanowiskach sędziowskich oraz mnożniki, służące do ustalenia wysokości wynagrodzenia zasadniczego sędziów w poszczególnych stawkach, określa załącznik do ustawy o ustroju sądów powszechnych.

Ad f) Sędzia nie może należeć do partii politycznej, związku zawodowego ani prowadzić działalności publicznej niedającej się pogodzić z zasadami niezależności i niezawisłości sędziów, stanowi art. 178 ust. 3 Konstytucji. Nie może on podejmować także dodatkowego zatrudnienia z wyjątkiem zatrudnienia na stanowisku dydaktycznym, naukowo-dydaktycznym lub naukowym w łącznym wymiarze nieprzekraczającym pełnego wymiaru czasu pracy zatrudnionych na tych stanowiskach, jeżeli wykonywanie tego zatrudnienia nie przeszkadza w pełnieniu obowiązków sędziego (art. 86 usp).

Zadania z zakresu ochrony prawnej, inne niż wymiar sprawiedliwości, w sądach wykonują także referendarze sądowi i starsi referendarze sądowi (art. 2 § 2 usp). Na stanowisko referendarza sądowego może być mianowany ten kto (art. 149 § 1 usp):

- 1) posiada obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich,
- 2) jest nieskazitelного charakteru,
- 3) ukończył wyższe studia prawnicze w Polsce i uzyskał tytuł magistra lub zagraniczne uznane w Polsce,
- 4) ukończył 24 lata,
- 5) ukończył aplikację ogólną prowadzoną przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury lub zdał egzamin sędziowski lub prokuratorski, albo ukończył aplikację notarialną, adwokacką lub radcowską i złożył odpowiedni egzamin.

Na stanowisko starszego referendarza sądowego może być mianowany referendarz, który zajmował stanowisko referendarza sądowego przez co najmniej dziesięć lat, nie był karany za przewinienia dyscyplinarne i uzyskiwał pozytywne okresowe oceny (art. 150 usp).

W zakresie wykonywanych obowiązków referendarz jest niezależny co do treści wydawanych orzeczeń i zarządzeń określonych w ustawach (art. 151 usp).

2. Sąd Najwyższy

Zgodnie z art. 183 Konstytucji **Sąd Najwyższy sprawuje nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania**. W szczególności do jego zadań należy (zob. art. 1 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym Dz. U. Nr 240, poz. 2052 z późn. zm.) – dalej usn:

- rozpoznawanie kasacji oraz innych środków odwoławczych,
- podejmowanie uchwał rozstrzygających zagadnienia prawne,
- rozstrzyganie innych spraw określonych w ustawach.

Sąd Najwyższy rozpoznaje również protesty wyborcze oraz stwierdza ważność wyborów do Sejmu i Senatu, wyboru Prezydenta, a także ważność referendum ogólnokrajowego i konstytucyjnego. Rozpoznaje także protesty wyborcze w wyborach do Parlamentu Europejskiego.

Sąd Najwyższy dzieli się na: Izbę Cywilną, Izbę Karną, Izbę Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych oraz Izbę Wojskową (art. 3 usn).

Izba Cywilna sprawuje nadzór nad orzecznictwem sądowym w sprawach cywilnych i gospodarczych.

Izba Karna sprawuje nadzór nad orzecznictwem w sprawach kar-nych należących do właściwości sądów powszechnych.

Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych sprawuje nadzór nad orzecznictwem sądowym w sprawach z zakresu prawa pracy, ubezpieczeń społecznych oraz w sprawach przekazanych na podstawie przepisów szczególnych.

Izba Wojskowa sprawuje nadzór nad orzecznictwem sądów wojskowych.

Organami Sądu Najwyższego są (art. 9 usn):

- **Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego** powoływany przez Prezydenta na sześcioletnią kadencję spośród sędziów Sądu Najwyższego w stanie czynnym (kieruje on pracami Sądu i reprezentuje go na zewnątrz),
- **Prezesi Sądu Najwyższego** kierujący pracami poszczególnych izb powoływani przez Prezydenta na wniosek Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego,
- **Zgromadzenie Ogólne Sędziów Sądu Najwyższego**,
- **zgromadzenie sędziów izby Sądu Najwyższego**,
- **Kolegium Sądu Najwyższego** złożone z Pierwszego Prezesa, Prezesów oraz sędziów wybranych przez zgromadzenia sędziów izb na okres 3 lat.

Zgromadzenie Ogólne, zgromadzenia izb oraz Kolegium Sądu Najwyższego są jednocześnie organami samorządu sędziowskiego.

Zgromadzenie Ogólne między innymi (art. 16 usn):

- dokonuje wyboru dwóch kandydatów na stanowisko Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego i przedstawia ich Prezydentowi,
- dokonuje wyboru dwóch członków Krajowej Rady Sądownic-twa,

- rozpatruje i przyjmuje projekt informacji Pierwszego Prezesa o działalności Sądu Najwyższego oraz istotnych problemach wynikających z bieżącego orzecznictwa.

Zgromadzenia sędziów izb między innymi (art. 18 usn):

- opiniują kandydatów na stanowisko sędziego Sądu Najwyższego,
- opiniują kandydata na Prezesa Sądu Najwyższego przedstawionego przez Pierwszego Prezesa,
- wybierają po dwóch członków oraz zastępcę członka Kolegium Sądu Najwyższego,
- opiniują kandydatów na stanowiska przewodniczących wydziałów w izbach.

Kolegium Sądu Najwyższego między innymi (art. 20 usn):

- ustala podział czynności w Sądzie Najwyższym,
- podejmuje decyzje dotyczące wewnętrznej struktury organizacyjnej Sądu Najwyższego,
- opiniuje kandydatów na prezesów Sądu Najwyższego.

Sędzią Sądu Najwyższego może zostać osoba spełniająca warunki niezbędne do tego by zostać sędzią sądu powszechnego, a ponadto wyróżniająca się wysokim poziomem wiedzy prawniczej i mająca co najmniej dziesięcioletni staż pracy na stanowisku sędziego lub prokuratora, prezesa, wiceprezesa, starszego radcy lub radcy Prokuratury Generalnej Skarbu Państwa albo wykonywania w Polsce zawodu adwokata, radcy prawnego lub notariusza.

Uchwały pełnego składu Sądu Najwyższego, składu połączonych izb oraz składu całej izby z chwilą podjęcia uzyskują moc **zasad prawnych**. Skład siedmiu sędziów może postanowić o nadaniu jego uchwale mocy zasady prawnej. Jeżeli później jakikolwiek skład Sądu Najwyższego zamierza odstąpić od zasady prawnej, przedstawia powstałe zagadnienie prawne do rozstrzygnięcia pełnemu składowi izby. Uchwały wpisane do księgi zasad prawnych i rozstrzygnięcia ważniejszych zagadnień prawnych są przez Sąd Najwyższy publikowane.

3. Sądy powszechne

Sądami powszechnymi są: sądy rejonowe, sądy okręgowe oraz sądy apelacyjne. Sąd rejonowy tworzy się dla jednej lub większej ilości gmin (w uzasadnionych przypadkach w ramach tej samej gminy może być więcej niż jeden sąd rejonowy). Sąd okręgowy tworzy się dla obszaru właściwości co najmniej dwóch sądów rejonowych, a sąd apelacyjny dla obszaru właściwości co najmniej dwóch okręgów sądowych (art. 10 usp).

Sądy podzielone są na wydziały. W każdym sądzie rejonowym tworzone są wydziały cywilny i karny, natomiast mogą być tworzone wydziały: rodzinny i nieletnich, pracy, ubezpieczeń społecznych albo pracy i ubezpieczeń społecznych, ksiąg wieczystych i wydział gospodarczy (zob. art. 12 usp.)

Podobny podział organizacyjny istnieje w sądach okręgowych i apelacyjnych (zob. art. 16 i 18 usp.).

Sądy rejonowe są sądami pierwszej instancji, co oznacza, iż jeżeli ustawa nie zastrzega właściwości dla innych sądów, we wszystkich sprawach właściwe są właśnie one.

Sądy okręgowe to sądy odwoławcze w sprawach rozpoznawanych w pierwszej instancji przez sądy rejonowe, a w niektórych sprawach wskazanych ustawowo same orzekają w pierwszej instancji.

Sądy apelacyjne są sądami odwoławczymi od orzeczeń sądów okręgowych orzekających w pierwszej instancji.

Organami sądów są prezesi sądów, a w sądach okręgowych i apelacyjnych także kolegia sądów. W zakresie finansowym i gospodarczym organem sądu apelacyjnego oraz sądu okręgowego jest dyrektor danego sądu, a w sądzie rejonowym, w razie powołania, kierownik finansowy sądu (art. 21 usp)*. Prezesów powołuje Minister Sprawiedliwości po zasięgnięciu opinii właściwych zgromadzeń ogólnych sędziów i prezesa przełożonego sądu odpowiednio apelacyjnego lub okręgowego. W skład kolegiów wchodzi sędziowie wybierani przez te zgromadzenia oraz prezes odpowiedniego sądu (zob. art. 28 i art. 30 usp).

---

* Od 1 stycznia 2013 także w sądach rejonowych będą dyrektorzy sądów.

Zgromadzenia ogólne są organami samorządu sędziowskiego. W skład zgromadzenia ogólnego sędziów apelacji wchodzi sędziowie sądu apelacyjnego przedstawiciele sądów okręgowych działających na obszarze apelacji, w liczbie odpowiadającej liczbie sędziów sądu apelacyjnego oraz przedstawiciele sądów rejonowych działających na obszarze apelacji, w tej samej liczbie (art. 33 usp). W skład zgromadzenia ogólnego sędziów okręgu wchodzi sędziowie sądu okręgowego i delegaci sądów rejonowych działających na obszarze właściwości sądu okręgowego w liczbie odpowiadającej liczbie sędziów sądu okręgowego. Wybierani są oni przez zebrania sędziów sądów rejonowych na okres trzech lat (art. 35 usp).

4. Sądy administracyjne

Zgodnie z postanowieniem art. 236 Konstytucji ustawodawca został zobowiązany do tego by przed upływem 5 lat od dnia wejścia w życie Konstytucji wprowadzić dwuinstancyjne postępowanie przed sądami administracyjnymi. Wykonując ten nakaz uchwalono następujące ustawy:

- z 25 lipca 2002 r. Prawo o ustroju sądów administracyjnych (Dz. U. Nr 153, poz. 1269 z późn. zm.),
- z 30 sierpnia 2002 r. Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (tj. Dz. U. z 2012 r., poz. 270),
- z 30 sierpnia 2002 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o ustroju sądów administracyjnych i ustawę – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi (Dz. U. Nr 153, poz. 1271 z późn. zm.).

Na ich podstawie **od 1 stycznia 2004 r. sądami administracyjnymi są wojewódzkie sądy administracyjne jako sądy pierwszej instancji oraz Naczelny Sąd Administracyjny jako sąd drugiej instancji** (art. 2 i art. 3 ustawy Prawo o ustroju sądów administracyjnych – dalej pusa). Prezydent rozporządzeniami z dnia 25 kwietnia 2003 r. (Dz. U. Nr 72, poz. 652) oraz z dnia 13 sierpnia 2004 r. (Dz. U. Nr 187, poz. 1927) zdecydował o utworzeniu szesnastu Wojewódzkich Sądów Administracyjnych.

Do tego czasu jedynym sądem administracyjnym pozostawał Naczelny Sąd Administracyjny z siedzibą w Warszawie. W die-
sięciu miastach Polski usytuowane były Ośrodki Zamiejscowe NSA,
nie były to jednak odrębne organy i od ich orzeczeń nie przysługiwało
odwołanie do wyższej instancji.

Sądy administracyjne sprawują wymiar sprawiedliwości przez kontrolę zgodności z prawem działalności administracji publicznej oraz rozstrzyganie sporów kompetencyjnych i o właściwość między organami jednostek samorządu terytorialnego, samorządowymi kolegiami odwoławczymi i między tymi organami a organami administracji rządowej. W szczególności orzekają w sprawach skarg na (art. 3 § 2 ustawy Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi – dalej ppsa):

- 1) decyzje administracyjne,
- 2) postanowienia wydane w postępowaniu administracyjnym, na które służy zażalenie albo kończące postępowanie, a także na postanowienie rozstrzygające sprawę co do istoty,
- 3) postanowienia wydane w postępowaniu egzekucyjnym i zabezpieczającym, na które służy zażalenie,
- 4) inne czynności administracyjne z zakresu administracji publicznej dotyczące uprawnień lub obowiązków wynikających z przepisów prawa,
- 5) pisemne interpretacje przepisów prawa podatkowego wydane w indywidualnych sprawach,
- 6) akty prawa miejscowego organów jednostek samorządu terytorialnego i terenowych organów administracji rządowej,
- 7) inne akty organów jednostek samorządu terytorialnego i ich związków podejmowane w sprawach z zakresu administracji publicznej,
- 8) akty nadzoru nad działalnością organów jednostek samorządu terytorialnego,
- 9) beczynność lub przewlekłe prowadzenie postępowania organów w przypadkach określonych w pkt 1–5.

Po wejściu w życie ustaw reformujących sądownictwo administracyjne, NSA obok rozpoznawania środków odwoławczych od orzeczeń

wojewódzkich sądów administracyjnych podejmuje także między innymi uchwały mające na celu wyjaśnienie przepisów prawnych, których stosowanie wywołało rozbieżności w orzecznictwie sądów administracyjnych, oraz uchwały zawierające rozstrzygnięcie zagadnień prawnych budzących poważne wątpliwości w konkretnej sprawie sądowoadministracyjnej (art. 15 ppsa).

Sędziów sądów administracyjnych podobnie jak innych sędziów powołuje Prezydent na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa. Na stanowisko sędziego wojewódzkiego sądu administracyjnego może być powołany ten, kto (art. 6 § 1 pusa):

- 1) ma obywatelstwo polskie i korzysta z pełni praw cywilnych i obywatelskich,
- 2) jest nieskazitelnego charakteru,
- 3) ukończył wyższe studia prawnicze w Polsce i uzyskał tytuł magistra lub zagraniczne uznane w Polsce,
- 4) jest zdolny, ze względu na stan zdrowia, do pełnienia obowiązków sędziego,
- 5) ukończył 35 lat życia,
- 6) wyróżnia się wysokim poziomem wiedzy w dziedzinie administracji publicznej oraz prawa administracyjnego i innych dziedzin prawa związanych z działaniem organów administracji publicznej,
- 7) pozostawał co najmniej osiem lat na stanowisku sędziego, prokuratora, prezesa, wiceprezesa, starszego radcy lub radcy w Prokuraturii Generalnej Skarbu Państwa albo przynajmniej przez osiem lat wykonywał zawód adwokata, radcy prawnego lub notariusza albo przez dziesięć lat pozostawał w instytucjach publicznych na stanowiskach związanych ze stosowaniem lub tworzeniem prawa administracyjnego lub pracował w charakterze asesora sądowego w wojewódzkim sądzie administracyjnym co najmniej dwa lata.

Wymagania te nie dotyczą osób z tytułem naukowym profesora lub ze stopniem naukowym doktora habilitowanego nauk prawnych. Nowa ustawa przed kandydatem na stanowisko sędziego NSA stawia takie same wymagania, z tym że musi on ukończyć 40 lat oraz pozo-

stawać co najmniej 10 lat na stanowisku sędziego lub prokuratora albo przynajmniej dziesięć lat wykonywać zawód adwokata, radcy prawnego lub notariusza. Wymaganie ukończenia 40 lat nie dotyczy sędziego, który co najmniej przez trzy lata pozostawał na stanowisku sędziego wojewódzkiego sądu administracyjnego (art. 7 § 1 pusa).

Organami wojewódzkiego sądu administracyjnego są: prezes sądu, zgromadzenie ogólne sędziów wojewódzkiego sądu administracyjnego oraz kolegium tego sądu (art. 19 pusa). Prezesa powołuje Prezes NSA po zasięgnięciu opinii zgromadzenia ogólnego danego sądu. Zgromadzenie ogólne składa się ze wszystkich sędziów wojewódzkiego sądu administracyjnego (art. 24 § 1 pusa). Ustala ono skład liczbowy kolegium sądu, wybiera jego członków i dokonuje zmian w jego składzie (art. 24 § 4, pkt 4 pusa). Kadencja kolegium trwa trzy lata. Analogiczne organy przewidziane są dla NSA (art. 31 pusa).

NSA dzieli się na izby: Izbę Gospodarczą, Izbę Finansową i Izbę Ogólnoadministracyjną (art. 39 § 1 pusa).

5. Sądy wojskowe

Sądy wojskowe sprawują wymiar sprawiedliwości w siłach zbrojnych w sprawach karnych oraz orzekają w innych sprawach jeżeli zostały one przekazane do ich właściwości. W wypadkach przewidzianych przez ustawy orzekają one w sprawach karnych w stosunku do osób nie należących do sił zbrojnych (art. 1 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. prawo o ustroju sądów wojskowych tj. Dz. U. z 2007 r., Nr 226, poz. 1676 z późn. zm. – dalej pusw). Orzecznictwu sądów wojskowych podlegają między innymi przestępstwa przeciwko obowiązkowi pełnienia służby w wojsku, przestępstwa przeciwko zasadom dyscypliny wojskowej, przeciwko zasadom postępowania z podwładnymi, przeciwko zasadom obchodzenia się z uzbrojeniem, przestępstwa popełnione przeciwko organowi wojskowemu lub innemu żołnierzowi itp.

Sądami wojskowymi są wojskowe sądy okręgowe i wojskowe sądy garnizonowe (art. 3 pusw). Zasadą jest, iż w pierwszej instancji orzeka sąd garnizonowy. Wojskowy sąd okręgowy rozpoznaje środki odwoławcze od tych orzeczeń, a sam orzeka w pierwszej instancji,

w sprawach wskazanych w przepisach szczególnych np. o przestępstwa popełnione przez żołnierzy posiadających stopień majora i wyższy. Kasacje od orzeczeń sądów wojskowych oraz środki odwoławcze od orzeczeń wydanych w pierwszej instancji przez wojskowy sąd okręgowy rozpatruje Sąd Najwyższy Izba Wojskowa.

Sędzią sądu wojskowego może być wyłącznie oficer pełniący zawodową służbę wojskową i posiadający kwalifikacje sędziowskie (zob. art. 22 pusw). W zakresie orzekania sędziowie sądów wojskowych są niezawisli. Nadzór nad sądami wojskowymi w zakresie organizacji i działalności administracyjnej sprawuje Minister Sprawiedliwości, a w zakresie czynnej służby wojskowej żołnierzy pełniących w nich służbę, Minister Obrony Narodowej.

Organem samorządu sędziowskiego jest Zgromadzenie Sędziów Sądów Wojskowych tworzone przez wszystkich sędziów sądów wojskowych. Na jego czele stoją na przemian prezesi wojskowych sądów okręgowych zmieniając się co dwa lata (art. 10 pusw). Organami sądów wojskowych są: w wojskowych sądach okręgowych, prezes sądu oraz kolegium sądu wojskowego, w wojskowych sądach garnizonowych tylko prezes sądu (art. 10a pusw). Kolegium wojskowego sądu okręgowego składa się z czterech do ośmiu członków wybranych na dwa lata spośród sędziów orzekających w sądach na obszarze właściwości tego sądu.

6. Krajowa Rada Sądownictwa

Krajowa Rada Sądownictwa stoi na straży niezależności sądów i niezawisłości sędziów (art. 186 ust. 1 Konstytucji). Zgodnie z ustawą z dnia 12 maja 2011 r. o Krajowej Radzie Sądownictwa (Dz. U. Nr 126, poz. 714 z późn. zm.) w jej skład wchodzi:

- Pierwszy Prezes Sądu Najwyższego, Prezes Naczelnego Sądu Administracyjnego i Minister Sprawiedliwości przez okres pełnienia swych funkcji,

- osoba powołana przez Prezydenta bez oznaczania kadencji i z możliwością odwołania w każdym czasie (mandat osoby powołanej przez Prezydenta wygasa najpóźniej w ciągu trzech miesięcy po zakończeniu kadencji albo opróżnieniu urzędu przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej),
- czterech posłów wybranych przez Sejm i dwóch senatorów wybranych przez Senat na okres czterech lat,
- dwóch sędziów Sądu Najwyższego wybranych przez Zgromadzenie Ogólne tego sądu,
- dwóch przedstawicieli sądów administracyjnych wybranych przez Zgromadzenie Ogólne Naczelnego Sądu Administracyjnego wspólnie z przedstawicielami zgromadzeń ogólnych wojewódzkich sądów administracyjnych,
- dwóch sędziów wybranych przez przedstawicieli zebrań sędziów sądów apelacyjnych,
- ośmiu sędziów wybranych przez zebranie przedstawicieli zgromadzeń ogólnych sędziów okręgów,
- jeden sędzia wybrany przez Zgromadzenie Sędziów Wojskowych.

Tak więc w skład Krajowej Rady Sądownictwa wchodzi przedstawiciele wszystkich trzech władz, przedstawiciele najważniejszych organów tworzących i stosujących prawo.

Kadencja wybieranych członków Rady trwa cztery lata. Wcześniej może się skończyć w razie (art. 14 ustawy):

- 1) śmierci,
- 2) zrzeczenia się mandatu,
- 3) wygaśnięcia mandatu posła lub senatora,
- 4) powołania sędziego na inne stanowisko sędziowskie (z wyjątkami określonymi ustawą),
- 5) wygaśnięcia lub rozwiązania stosunku służbowego sędziego,
- 6) przejścia lub przeniesienia sędziego w stan spoczynku.

Rada powołuje ze swego grona na Prezydium w składzie: przewodniczący, dwóch wiceprzewodniczących i trzech członków. Członkowie Prezydium Rady nie mogą sprawować swych funkcji dłużej niż dwie kadencje (art. 16 ust. 1 ustawy).

Wykonując swoje zadania Rada w szczególności (art. 3 ustawy):

- 1) rozpatruje i ocenia kandydatury do pełnienia urzędu sędziowskiego na stanowiskach sędziów Sądu Najwyższego oraz na stanowiska sędziowskie w sądach powszechnych, sądach administracyjnych i sądach wojskowych,
- 2) przedstawia Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej wnioski o powołanie sędziów w Sądzie Najwyższym, sądach powszechnych, sądach administracyjnych i sądach wojskowych,
- 3) uchwała zbiór zasad etyki zawodowej sędziów i czuwa nad ich przestrzeganiem,
- 4) wypowiada się o stanie kadry sędziowskiej,
- 5) wyraża stanowisko w sprawach dotyczących sądów i sędziów, wniesionych pod obrady Rady przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej oraz inne organy władzy publicznej i organy samorządu sędziowskiego,
- 6) opiniuje projekty aktów normatywnych dotyczących sądownictwa i sędziów, a także przedstawia wnioski w tym zakresie,
- 7) opiniuje programy szkolenia na aplikacji ogólnej i sędziowskiej, zakres i sposób prowadzenia konkursów na aplikację ogólną oraz egzaminów sędziowskich.

Rada ponadto między innymi:

- 1) podejmuje uchwały w sprawach wystąpienia do Trybunału Konstytucyjnego o zbadanie zgodności z Konstytucją aktów normatywnych w zakresie dotyczącym niezależności sądów i niezawisłości sędziów,
- 2) rozpatruje wnioski o przeniesienie sędziów w stan spoczynku,
- 3) rozpatruje wystąpienia sędziów w stanie spoczynku o powrót na stanowiska sędziowskie,
- 4) wybiera rzecznika dyscyplinarnego sędziów sądów powszechnych i rzecznika dyscyplinarnego sędziów sądów wojskowych,
- 5) wyraża opinie w sprawie powołania i odwołania prezesa albo wiceprezesa sądu powszechnego oraz prezesa albo zastępcy prezesa sądu wojskowego,
- 6) zgłasza kandydata na stanowisko Prokuratora Generalnego,

- 7) wskazuje 3. członków Rady Programowej Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury,
- 8) wyraża opinię w sprawie powołania Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury,
- 9) zgłasza dwóch kandydatów na członków Rady Instytutu Pamięci Narodowej – Komisji ścigania zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

Rada przedstawia Sejmowi, Senatowi i Prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej, nie później niż do 31 maja roku następnego, informację z rocznej działalności Rady oraz postulaty, co do aktualnych problemów i potrzeb wymiaru sprawiedliwości (art. 4 ustawy).

Krajowa Rada Sądownictwa obraduje na posiedzeniach plenarnych podejmując uchwały bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej połowy jej składu.

Literatura

1. Bodio J., Borkowski G., Demendecki T., *Ustrój organów ochrony prawnej. Część szczegółowa*, Warszawa 2011.
2. Bałaban A., *Władza sądownicza w Rzeczypospolitej Polskiej*, [w:] *Ustrój i struktura aparatu państwowego i samorządu terytorialnego*, pod red. W. Skrzydły, Warszawa 1997.
3. Czerwiński R., *Sądownictwo administracyjne*, Toruń 2011.
4. Czeszejko-Sochacki Z., *O wymiarze sprawiedliwości w świetle konstytucji, międzynarodowych standardów i praktyki*, „Państwo i Prawo” 1999, nr 9.
5. Ereciński T., Gudowski J., Iwulski J., *Komentarz do prawa o ustroju sądów powszechnych i ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa*, Warszawa 2002.
6. Ereciński T., *Prawo o ustroju sądów powszechnych*, Warszawa 2009.
7. Korózs Ł., Sztorc M., *Ustrój sądów powszechnych. Komentarz*, Warszawa 2004.
8. Kręcisz W., *Władza sądownicza w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej (z uwzględnieniem problematyki stosowania Konstytucji)*, [w:] *Problemy stosowania Konstytucji Polski i Ukrainy w praktyce*, pod red. M. Granata i J. Sobczaka, Lublin 2004.

9. Kruk M. (red.), *System organów ochrony prawnej w Polsce. Podstawowe instytucje*, Warszawa 2008.
10. Kuczyński T., Masternak-Kubiak M., *Prawo o ustroju sądów administracyjnych*, Warszawa 2009.
11. Marecki P., *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Przepisy wykonawcze i związkowe*, Lublin 2008.
12. Piasecki K., *Organizacja wymiaru sprawiedliwości w Polsce*, Kraków 2005.
13. Prusak F., *Organy władzy sądowniczej*, Warszawa 2004.
14. Rojewski M., *Organy ochrony prawnej. Orzecznictwo*, Warszawa 2011.
15. Sagan S., Ciechanowska J. (red.), *Organy i korporacje ochrony prawa*, Warszawa 2010.
16. Senetra W., *Sąd Najwyższy w systemie wymiaru sprawiedliwości*, „Przegląd Sądowy” 1999, nr 7/8.
17. Sarnecki P., *Władza sądownicza w Konstytucji z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, „Rejent” 1997, nr 5.
18. *Sądy i Trybunały w Konstytucji i w praktyce*, pod red. W. Skrzydły, Warszawa 2005.
19. Skrzydło W., *Sądy i trybunały w praktyce stosowania konstytucji*, [w:] *Podstawowe problemy stosowania Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Raport wstępny*, pod red. K. Działochy, Warszawa 2004.
20. Sokolewicz W., *Konstytucyjna regulacja władzy sądowniczej*, [w:] *Konstytucja, ustrój, system finansowy państwa. Księga pamiątkowa ku czci prof. Natalii Gajl*, Warszawa 1999.
21. Szawłowski R., *Zarys ustroju sądów i trybunałów Rzeczypospolitej Polskiej*, Łódź 2009.
22. Szmulik B., Żmigrodzki M., *Ustrój organów ochrony prawnej*, Lublin 2005.
23. Szmulik B., *Pozycja ustrojowa Sądu Najwyższego w Rzeczypospolitej*, Warszawa 2008.
24. Serafin S., Szmulik B., *Organy ochrony prawnej RP*, Warszawa 2010.
25. Świczewska A., *Organy ochrony prawnej: tabele porównawcze*, Warszawa 2010.
26. *Trzecia władza: sądy i trybunały w Polsce*, pod red. A. Szmyta, Gdańsk 2008.

27. Wasilewski A., *Władza sądownicza w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, „Państwo i Prawo” 1998, nr 7.
28. Zieliński A., *O statusie prawnym Krajowej Rady Sądownictwa*, „Państwo i Prawo” 1993, nr 6.